

Denzisz nam spuszisz nam hon
 Thwego dzwca krzyżnycia zbosniga
 Wsłysz głosi napelnij miślsiz łowimżemana
 Szlisz modlitwa ucieszę nożemż Ddarz razijnego
 prosiemż daj nam wozę z łosm pobytż pozimwożę
 zaisły pzebiżth hon Kasz dła wstał zmartwimż
 fym bog wtho wicepi z łowimżę z łosm iż pześm
 bog swoy lud odiał dyablie mofy przydał nam
 zdrowa wojęnego starostha płomal pzelnego smierż
 podiatkponional głowica piznego ucieszę i
 zupial beśmierimż ucieszę był mcepiżisłal zawnemż
 ależ sam bog zmartwimż wstał A damy th wosy
 smierż th pzedzisz woga woję dominosż na
 swo dzicęj gęje bolimż angeli Była radożz była
 miłosż była wozemż thwazę angelstyc beśłomga

Szwarczyc nam wstajacemu dyablu postawienie
 przykazy nam filozofem nasz dyablu odskrył swą mocą
 zastąpił myślenie dla głowiny dal bok przykazy sobie
 bok rancze nadzyc obic kawa swowartha dla zbow nasza
 wyemne thobne Wneczn wto głowiny w tym myśli pra
 wy gnywal zanaft rami swa swowartha kawa przydal
 zanaft zezfyznami. Dduftu ożezfucy fiam bog przyga
 ymal dyablu na odcimna gżezftho fiam przydyma
 thonax. Eżoblic przyima Wyf nam gżezf gżozyma. gżez
 thow fyna fawarzy pami bogu thwala dazy zewofe
 mii fylanii pami boga umlowarzy. Mada dżewnyż
 profy fyna thwego bota umbyfthego aby nasz wchował
 dżewnyż flego Mada dżewnyż profy fyna thwego
 zabol polfthego zgrabatha nega-bota wagnyfthego
 dza bota zopha przepnyce nam wnyftha. Ofwona
 thyn. wonyżce wloga wnyftha profy zanamii gżoz
 ona zanamii mawcy fyna. Szwarthy pżewfławne
 thyn wloga wofławone prof zanaft gżozdona
 pami mawcy fyna. Wofyż fawarthy profyż
 naft gżezfyn pżewfławone wofthyn fawamii byty
 wofthyn wofthyn. Thegoż naft dżewnyż
 xpc myśli byty wofthyn poba byty gżezftho nam
 kadyma wofthyn umbyfthyn fyna. Amen amen
 amen ame ame ame amen thata bog dazy
 byty pofthyn wofthyn wofthyn amen

PIEŚŃ BOGARODZICA,

WRAZ Z NÓTĄ, Z RĘKOPISU CZĘSTOCHOWSKIEGO Z KOŃCA WIEKU
XV, WYDANA W PODOBIZNIE I PORÓWNANA Z DWOMA DAWNIEJ-
SZEMI ODPISAMI I Z DRUKOWANEMI TEXTAMI.

PRZEZ

Alexandra Przeddzieckiego.

Pieśń o Bogarodzicy, jak świadczy najdawniejsze podanie narodowe, ułożył św. Wojciech, nad kolebką chrześcijaństwa w Polsce.

Od niepamiętnych czasów śpiewali ją ojcowie nasi; słuszenie zatem pieśń o *Bogarodzicy* poczytaną jest za najpierwszy i najdroższy skarb literatury polskiej.

Dzieje nasze wzmiankują, iż Polacy śpiewali pieśń o *Bogarodzicy* przed zwycięstwem odniesionem nad Krzyżakami pod Grunwaldem.

Pierwój jeszcze, bo w XIV wieku, Jan z Melsztyna kasztelan krakowski, zapisując dziesięcinę ze wsi swojej *Piotrkowice* zwanój, na altaryą św. Antoniego i Leonarda w kościele parafialnym Wszystkich Świętych w Krakowie, przeznaczył trzecią część téj dziesięciny dla przełożonego szkoły parafialnój przy tymże kościele, pod obowiązkiem ćwiczenia uczniów we czci Matki Boskiej, oraz śpiewania wraz z nimi przed wspomnionym ołtarzem, *owój zbawiennej i pełnój niebieskich tajemnic pieśni Bogarodzica Dziewica, albo innój równie pobożnój prozy* (1).

(1) *Salutarem illam et plenam coelestibus mysteriis cantilenam Boga Rodzicza Dziewicza aut aliam similem piam et devotam prosam canere.*

Nadanie to potwierdził biskup krakowski Jan z Radlic przywilejem swoim w roku 1386 (1); a mianując altarzystą ks. Marcina z Lwowka (Lwowczyka) polecił aby przełożony szkoły wraz z uczniami, *pieśń Bogarodzica Dziewica lub inną równie pobożną prozę, wiecznemi czasy śpiewali*.

Pieśń tę śpiewali także wieśniacy i witali nią panujących. Słuchał jej Zygmunt I w Kazimierzu nad Wisłą, po drodze z Wilna na koronację do Krakowa, i wynadgrodził za to śpiewającego, jak świadczą zachowane dotąd rachunki jego prywatne (2).

Najdawniejszą tę pieśń, wydrukował po raz pierwszy w roku 1506 kanclerz Jan Łaski na czele statutów koronnych (3). Nad tym najstarszym drukiem *Bogarodzicy* zastanawiali się później wszyscy filologowie nasi, szukając w nim śladów słowiańskiego języka, nim się na dyalekty czeski i polski rozdzielił.

Pieśń św. Wojciecha przechodząc z ust do ust aż do końca XV wieku, nie mogła nie doznać znakomitego przekształcenia; tak że *Ephraim Oloff* (4), *Kraiński* (5), *Czacki* (6) a nawet *Bentkowski* (7) zastanawiając się nad nią, przyszedli do wniosku, iż trudno przypuścić aby pieśń

(1) W Krakowie we środę 23 sierpnia 1386. (Z Transumptu Notaryusza Stanisława ze Słupcy sporządzonego 15 czerwca 1521 roku; którego kopią posiada uczony *Jegota Pauli* w zbiorze przywilejów miasta Krakowa. Jegoto uprzejmości winniśmy możliwość ogłoszenia tu najdawniejszej wzmianki o pieśni *Bogarodzica*).

(2) Pieśń poprzedza następujący nagłówek:

Prima omnium devotissima et tanquam vates Regni Polonie cancio seu canticum *Boga-Rodzycza* manibus et oraculo Sancti Adalberti scripta. Cuius descriptio est primo dicta ad conserenda cum hostibus certamina dedicata, primum in isto Regestri ordine locum vendicat.

(3) Rustico qui cantabat *Boga-Rodzycza* coram domino Principe, ad mandatum S. M. dedi III gr.— (Z *Xięgi Rachunków prywatnych Zygmunta I*, Nr. 33 pod rokiem 1507 w miesiącu styczniu, w *Archiwum Główném*. Miejsce to wskazał mi uprzejmie, obeznany z tém Archiwum książę Tadeusz Lubomirski.

(4) *Poloische Liedergeschichte* k. 214.

(5) *Postylla Polska* k. 612.

(6) *O prawach Polskich i Litewskich* T. I. k. 48.

(7) *Historia Litteratury Polskiej*. k. 179.

Bogarodzica mogła być ułożoną przez św. Wojciecha w polskim języku.

Pieśni *Bogarodzica* w rękopisie dawniejszym od drukowanego tekstu Łaskiego, nie mieliśmy wcale, dopóki nie znaleziono takowego na 168 karcie rękopismu z roku 1408 przechowanego w bibliotece Akademii Jagiellońskiej w Krakowie, a którego tytuł jest: *Decisiones rotae magistri Wilhelmi Hartborg* (1). Text ten wydrukowano w *Kwartalniku Naukowym Krakowskim* w roku 1836 (2).

Wkrótce potem Wacław Maciejowski wydrukował w *Pamiętnikach o dziejach, piśmiennictwie i prawodawstwie Słowian* (3), drugi text pisany pieśni *Bogarodzica*, znaleziony przez Łukasza Gołębiowskiego w rękopismie warszawskim z roku 1456.

Oba texta przedrukował jeden obok drugiego dla łatwiejszego porównania Michał Wiszniewski w *Historji literatury polskiej* (4).

Najdawniejszy text pisany (z 1408 roku) ma zwrotek dwanaście i zakończenie: „*Amen tako bog daij bichom szly swyszczy w raj*” a więc o dwie zwrotki mniej niż drukowany text Łaskiego, w którym zakończenie ma także do-datek: „*gdzjiesch króluija Angelij*.”

Rękopis późniejszy (z r. 1456) ma nietylko owe dwie zwrotki dodatkowe które Łaski przyjął do tekstu swojego, ale nadto cztery inne: do św. Wojciecha, do św. Katarzyny, do św. Stanisława, i z modlitwą *za króla polskiego i za dziatki jego* (5), a więc razem *osiemnaście*. Zwrotki te jako oczywiście nienależące do pieśni ułożonej przez św. Wojciecha, do tekstu drukowanego na czele statutów koronnych przez kanclerza Łaskiego, nie weszły.

(1) Czyli raczej *Horborch*; jak ma zakończenie rękopisu: *Expli-ciunt decisiones Rote magistri Wilhelmi Horborch etc.*

(2) W artykule podpisanym I. H. Rze...ski. (Kwart: N. T. III. k. 329.). Pierwszy wspominał o tym texcie Lesław Łukaszewicz w *Rysie dziejów piśmiennictwa polskiego*.

(3) T. II k. 363. (Mss. Warszawskie N. 480 karta 223).

(4) T. I k. 384—386. Podobiznę tekstu z 1408 roku dodał Wacław Maciejowski do IVgo tomu *Piśmiennictwa Polskiego*.

(5) Za Kazimierza Jagiellończyka, jeżeli przypuścić zechcemy że zwrotka ta dorobioną została w czasie przepisania tekstu pieśni.

Krom tych dodatków, rękopis z roku 1456 bliższy jest textu Łaskiego, aniżeli rękopis z roku 1408; a niektóre miejsca w nim, jeszcze zgodniejsze są z textami drukowanymi po statutach Łaskiego, a więc po roku 1506.

Takich textów do końca zeszłego wieku znamy kilkanaście (1).

1) W roku 1532 *Mikołaj Taszycki* sędzia ziemski krakowski wydrukował pieśń o *Bogarodziey* na czele tak zwaney korektury statutów Królestwa Polskiego, jako utwór św. Wojciecha, który Polacy obyczajem starodawnym przed rozpoczęciem każdój bitwy śpiewali (2).

2) W roku 1543 *Matysz z Kościana* (à *Costen*) penitencyaryusz katedralny krakowski i teolog nadworny x. Gamrata arcy-biskupa gnieźnieńskiego, wydał z drukarni Wiktora dziełko pod tytułem: *Cohortatio Sarmaticarum ecclesiarum ad antiquae et avitae religionis observationem* (3). W dziełku tém namawiał autor kościoły polskie do wytrwałości w wierze, za którą św. Wojciech i św. Stanisław krew swą przeleli, a którą pierwszy zawarł, jakby w testamencie swoim, w pieśni *Bogarodziea*. Pieśń tę wydrukował Matysz z Kościana, dołączając do niej komentarze ascetyczne.

(1) *Czacki*, (w dziele *O Litewskich i Polskich prawach* T. I k. 36), pisze iż *Gastold*, kanclerz Litewski, idąc za przykładem Łaskiego, umieszcza na początku xiggi praw: „pieśń którą w przygodach i bitwach nasze Chrześcijańskie naddziady śpiewali— „Za nim powtarza to *Michał Wiszniewski* (w *Historyi Literatury Polskiej* T. I k. 387) W żadnym z rękopisów tego pierwszego statutu Litewskiego (z roku 1529) przechowanych w bibliotece K. Świdzińskiego ani w drukowanym przez *Działyńskiego* texcie, nie zdołaliśmy pieśni o *Bogarodziey* odzukać.

(2) Tytuł nader rzadkiego dzieła (która oglądaliśmy w bibliotece K. Świdzińskiego) jest następujący: *Statuta Incliti Regni Poloniae recens. (sic) recognita et emendata Cracoviae apud Hier. Viet MDXXXII*.

Nagłówek pieśni taki: *Cantium ad honorem dive Virginis Marie per divum Adalbertum Archiepiscopum Pragensem, Regni Poloniae Apostolum compositum et scriptum, in principiis bellorum ex more vetustissimo per Polonos cantari solitum*.

(3) *Impressum Cracoviae per Hieronimum Vietorem* 1543. Rzadkie to dziełko opisane przez *Janockiego*. (*Janociana* T. III k. 42) i przez *Jochera* (*Obraz bibliograficzny* T. III k. 466. N. 8728), w bibliotece mojej posiadam.

Tytuł tego dziełka znany był Michałowi Wiszniewskiemu (1) ale nie treść jego, ani zawarty w niém text pieśni *Boga-Rodzica* z komentarzami ascetycznemi. Natomiast wspomina Wiszniewski o wydaniu pieśni *Bogarodzica* z takimiż komentarzami przez Stanisława Lwowczyka u Unglera w r. 1543; nie przywodzi jednak źródła z którego tę wiadomość powziął (2). Wacław Maciejowski powtarzając ją w *Pismnictwie Polskiem* (3) przywodzi zdanie Czackiego: „*Bogarodzica* z komentarzami ascetycznemi, u Unglera 1543 roku wydana, jako pieśń św. Wojciecha. Wydawca téj małej książeczki jest Stanisław Lwowczyk” (4).

Skoro Czacki nie podaje bliższych szczegółów o téj książeczce, dowodzących że ją czytał, godzi się przypuścić że cytował ją z pamięci. A ponieważ pomiędzy pismami Stanisławów Lwowczyków (których było kilku), pieśń *Bogarodzica* z komentarzami ascetycznemi, nigdzie więcej przytoczoną nie jest; a natomiast w tymże roku 1543, ale u Wietora, a nie u Unglera, wyszła z druku ta pieśń, z takimiż komentarzami wydana przez Mateusza z Kościana pod tytułem: *Cohortatio Sarmaticarum ecclesiarum*, i pod tym tytułem tylko jest cytowana; prawdopodobnie wzięte zostało to dziełko przez Czackiego cytującego z pamięci, za utwór Stanisława Lwowczyka, wydany u Unglera (5).

3) W roku 1570 Herburt układając *Statuta koronne* po polsku, na czele wydrukował pieśń *Bogarodzica*.

4) W roku 1585 Piotr Skarga wydrukował tę pieśń z komentarzem pobożnym w *Żywotach Świętych*, przy życiu św. Wojciecha.

(1) *Historia Literatury Polskiej* T. IX k. 8.

(2) *Hist. Lit.* P. T. I k. 387.

(3) T. I k. 317 i T. III k. 214,

(4) O Litewskich i Polskich prawach T. I k. 56 w przypisku.

(5) Za Czackim powtórzyli to samo zdanie Soltykowiez (*O stanie Akademii Krakowskiej* k. 328—29 w przypisku, i Chodźnicki (*w Dykcyjonarzu* T. II k. 50 w przypisku), nie wzmiankując wcale czy widzieli to dziełko—Wacław Maciejowski (*w Pismnictwie polskiem* T. III k. 214) przyznaje że nigdy tego dziełka nie widział; takież samo wyznanie czyni uczony bibliograf Cyprian Walewski, którego uprzejmie użyte mi poszukiwania i uwagi, utwierdziły mnie w przekonaniu o tożsamości mniemanego dziełka Lwowczyka, z dziełkiem Mateusza z Kościana.

5) W roku 1597 wydrukował ją znowu *Bielski w Kro-nice Polskiej* (1).

6) W roku 1600 *Jan Januszowski* umieścił pieśń *Bogarodzica* na czele wydania *Statutów koronnych*.

7) W roku 1621 *Bartłomiej Nowodworski*, kawaler maltański, wydrukował w Krakowie in 4to pieśń *Bogarodzica*, to jest: *pienie, testament św. Wojciecha, apostoła polskiego, arcy-biskupa gnieźnieńskiego na naukę niektórych członków wiary Polakom zostawiony, w sobie mające* (2).

W lat kilka później (podobno przy końcu 1624 roku) wyszła z druku broszurka pod tytułem: *Bogarodzica y listy wielkiego kawalera, na które Panie Boże day szczęście*, str. 43 in 4to, bez oznaczenia roku i miejsca druku (3). List Nowodworskiego z Warszawy w dzień św. Bartłomieja (23 sierpnia 1621 r.) pisany czyni wzmiankę o dwóch fundacyach przez niego uczynionych: akademii krakowskiej, i szkole tucholskiej, z zaleceniem aby w szkole tucholskiej u Fary, co niedzielę po mszy wielkiej, śpiewano *Bogarodzicę*. Drugim listem pisany w roku 1622 Nowodworski zapisuje zakonowi św. Dominika i bractwu różanego wianka w Warszawie 2000 złp. na dwie msze co tydzień za kawalerów maltańskich, i aby bractwo różańcowe śpiewało pieśń *Bogarodzicę*. Trzecim listem nakoniec w 1624 roku Nowo-

(1) K. 22.

(2) Rzadkie to piśmko znajdowało się w bibliotece Puławskiej, jak okazuje się z notatki *Lukasza Gołębiowskiego*, wiadomój *Cypryanowi Walewskiemu*. Niewątpliwie o tém samém dziełku wspomina *Wiszniewski* (w *Hist. Lit. P. T. I k. 387*).

„Sam Nowodworski dał przedrukować na trzech kartach pieśń *Bogarodzica* i darował Dominikanom; na końcu dodając wiersz:

Daję *Boga.Rodzicę*, na pogrom pogański,
Bartłomiej Nowodworski, kawaler Maltański.

W exemplarzu łaskawie udzielonym mi przez uczynego archeologa Karola Rogawskiego, po tym dwuwierszu na czwartej karcie wydrukowano: „*Na co Panie Boże day szczęście.*”

(3) Rzadka ta broszurka znajduje się w bibliotece Ossolińskich we Lwowie pod N^m inwentarskim 1414. Zdaniem uczynego *Żegoty Paulego*, który nam wiadomość o niej i o listach Nowodworskiego uprzejmie udzielił, wydana została ta broszura przez *Wawrzeńca Smieszkowicza* (*Gelasinus*) profesora Akademii Krakowskiej, około roku 1624. *Wiszniewski* przytacza ją w *Historyi Literatury Polskiej* T. VII. k. 18.

dworski zapisuje 2000 złp. przewielebnej kapitule i tumskiej farniej szkole starej Śto-Jańskiej w Warszawie, na msze za kawalerów maltańskich, i aby co niedziela po nieszporce śpiewano pieśń *Bogarodzicę*. W roku 1623 *x. Fabian Birkowski* wydrukował kazanie obozowe o pieśni *Bogarodzica*, z komentarzem na podobieństwo dawniejszych *Mateusza z Kościana* i *x. Piotra Skargi* (1) kosztem *Nowodworskiego*. A więc trzy te wydania pieśni *Bogarodzica*, uważać możemy za jeden text, który nazwiemy: *Nowodworskiego*, trzymając się głównie wydania krakowskiego in 4to z 1621 roku.

8) W roku 1732 Konarski umieścił pieśń *Bogarodzica* na czele wydania praw zwanego *Vohmina Legum*.

Z liczby textów téj pieśni drukowanych w XIX wieku, jeden tylko zasługuje na uwagę, to jest:

9) W roku 1837 *Przyjaciela Ludu* umieszczony jest text przechowany w Gnieźnie, i wedle którego dotychczas śpiewają pieśń św. Wojciecha, w katedrze gnieźnieńskiej. Niemcewicz w Śpiewach historycznych przedrukował text Skargi. Drudzy powiększłej części przedrukowywali text *Śpiewów historycznych*.

Dziewięć przywiedzionych tu drukowanych textów zgadzają się mniej więcej z dziesiątym najdawniejszym textem Łaskiego; poprawiając go niekiedy, a niekiedy okazując jakby błędliwe jakie wysoki lub opuszczenia powtarzające się w tych textach, które jedne z drugich przedrukowywane bywały.

Za Łaskim poszli Januszowski i Konarski.

Za Herburtem, Bielski.

Za Mateuszem z Kościana, Nowodworski i text gnieźnieński (w Przyjacielu Ludu). Taszycki i Skarga osamotnieni stoja.

W bibliotece OO. Paulinów na Jasnógórze w Częstochowie, w jednym z przechowanych tam piętnastowiecznych rękopisów odkryliśmy w listopadzie 1860 roku, *trzeci odpis pieśni Bogarodzica wraz z nutą*, który tu w podobiznie przedstawiamy.

(1) Sumptem Ur. Bartłomieja Nowodworskiego kawalera Maltańskiego, w Krakowie u Andrzeja Piotrkowczyka 1623 r. in 4to.

Rękopis ten łaciński pisany na papierze w formacie in 4to, charakterem XV wieku, oprawiony jest w pargaminową pochwę z grzbietem drewnianym obitym czarną skórą, do którego przyklepiono kartkę z napisem późniejszym: *Manuscriptus liber*. Kart nieliczbowanych jest 158.

Od 1 do 9 ciągnie się *Legenda* o Trzech Królach aż do przeniesienia ich relikwii do Kolonii w roku 1164.

Następują niektóre artykuły rozmaitej treści, pomiędzy którymi od karty 13 do 24, *Kazanie* o niedopuszczaniu tańców, gier, targów i handlów w dni świąteczne; a to z powodu że pogańskie te zwyczaje wkrađły się do narodu polskiego po upłynieniu załedwie czterechset lat po tysiącletniój rocznicy Chrystusowej (1).

Na karcie 25 do 62 rozprawa scholastyczna o propozycji Arystotelesa: *Anima est nobilior et summa particula corporis quam totum corpus*. Glossy łacińskie opatrzone są przekładem polskim (2).

Na karcie 62 (verso) dopisano dwuwiersz:

Qui scripsit scripta dextera ejus sit benedicta
Ut scribat plura et habeat regna futura.

(1) Jam invalescente iniqua consuetudine et ritu paganico refulgente resultante in polonica natiene, cum vix elapsis quadringentis annorum (sic) post millenarium Domini, ceperant fidem Christianam colere Poloni et suscipere licet minus tepide: *et iam soluto Sathane pretio tradit* (ib. appo^{k1}) *medietas diei dominice*.

(2) Pisownia wyrazów polskich może posłużyć do oznaczenia wieku w którym pisane byly. np:

k. 28. v. *retrogrado transitu*: przywiedzenim zassą.

— *tamen ista obscuritate subjecta*: sz poddaniem they za-
ezemnoszczij pethstathij gijsthuoszczij.

k. 29. *vicio deformatus*: grzechem uszczaradczonij.

k. 30. *palpabili densitate*: adothijeanijszaka gą stosezczij.

— *oppifex*: wspomoczniyk.

k. 31. *accendissent*: zaschlibi bili.

k. 31. v. *mortalium*: szmirtelnijch rzeczij.

— *et timendum Deum*: ku boze boijasnij.

— *sed per hoc*: ale przestą rzecz.

k. 33. *sunt subjugantes*: Sauez posłuszniij.

— *mole sua macerat*: czasoscieżą draczijlabibila.

k. 33. (v) *ad maximos nostros dolores*: na nascha cząskye bolleszczij.

k. 35. *hospicii lutei*: mijaskanija zemnego.

k. 35. (v) *sanitate rekhabita*: sdrowija nabijwschij.

k. 37. *jamosus*: szławathnij.

Daléj następują rozmaitéj treści urywki i krótkie kazania; k. 139 o św. Katarzynie, k. 142 o św. Agnieszce, k. 143 o św. Pawle, k. 145 o Oczyszczeniu.

Na karcie 150 urywek legendy kościelnej z czasów cesarza Juliana.

Na karcie 152 (verso) prośba generała (*Prioris Generalis*) i braci zakonu św. Pawła, pierwszego pustelnika, (*Paulinów*) reguły św. Augustyna, do papieża Alexandra VI (1492—1503) aby mogły być urządzone w ich kościołach stacye z odpustami jak w Rzymie (1).

Daléj bulla poprzednika Alexandrowego, Innocentego VIII (1484—1492) potwierdzająca wszystkie przywileje zakonu Paulinów (2).

Na dwóch białych stronach całkiem zapisanego już sexterna 151 (verso) i 152 (recto) pomiędzy legendą z czasów cesarza Juliana, a prośbą generała Paulinów do papieża Alexandra VI, wpisana jest pieśń *Bogarodzica*, (wraz z nutą przy początkowych wierszach) jednym ciągiem bez odznaczenia wierszów i strof.

Pieśń ta w rękopisie częstochowskim ma zwrotek *siedemnaście*, oprócz zakończenia: Amen, amen, amen, amen, amen, amen, thak Bog day bychmy poszly wszyczy w ray Amen. Z tych siedemnastu zwrotek, *dwanaście* zawiera już odpis z 1408 roku; *dwie* są owe dodatkowe, które przyjęte zostały do tekstu Łaskiego; *dwie* o św. Wojciechu i o św. Stanisławie, są te same co w odpisie z r. 1456; *siedmnasta* o *królu polskim*, odmienną jest od znajdującój się w odpisie z 1456 roku, i ta będzie mogła posłużyć nam do oznaczenia daty wtrącenia jéj do pieśni, a może i daty samego odpisu. Ośmnastéj zwrotki o św. Katarzynie (znanéj nam z odpisu 1456 roku) w odpisie częstochowskim niemasz.

(1) U spodu zezwolenia papieskie: *fiat ut petitur* Papa Alexander Sextus, (ante papatum *Rodericus* nomine).

(2) Dat. Rome apud S. Petrum Anno incarnationis Dni 1486 sexto Idus Octobris Pontif. nostri anno VI. Oczywiście, jedna z tych dat jest błędna, gdyż *piętnasty* rok papiestwa Innocentego VIII przypada w roku 1484 a *szósty* w 1490.

Zwrotka o królu polskim tak brzmi w języku dzisiejszym:

Maryo Dziewico pros Syna Twego
Za króla polskiego i za brata Jego

Króla węgierskiego.

A za królowę Zofię przez nie nam ucieszną (1).

Królowa Zofia, czwarta żona Władysława Jagiełły, matka Władysława Warneńczyka, króla polskiego i węgierskiego i Kazimierza Jagiellończyka króla polskiego, umarła 21 września 1461, uczczona pięknym napisem grobowym przez Długosza, w jego historii polskiej:

„Niewiasta rzadkiej szczodroblewości dla biednych, a hojności dla kościołów, zwłaszcza dla katedry krakowskiej, którą obłarzyła ornatem i kapą wyszywaną perłami, złotem i wielą klejnotami....” (2).

Pamięć opiekunki kościołów, królowej Zofii żyła długo w sereach pobożnych, kiedy w 31 lat po jej śmierci za wnuków jej, *Jana Olbrachta* króla polskiego (1492—1501), i *Władysława* króla węgierskiego i czeskiego (1490—1516), nie za matkę ich, królowę Elżbietę Rakuską, ale za babkę, królowę Zofię, modlitwę wtrącił do pieśni *Bogarodzica* przepisywacz częstochowski; przepisywał ją zaś, (jak powiedzieliśmy wyżej, na dwóch stronach białych rękopismu całkiem już zapełnionego) prawdopodobnie pomiędzy 1492 rokiem pierwszym panowania Władysława Jagiellończyka w Węgrzech, a 1501 ostatnim panowania Jana Albrachta w Polsce; a więc przed wydrukowaniem pieśni *Bogarodzica* przy Statutach Łaskiego w roku 1506.

Odpis częstochowski stanowi zatem niejako przejście pomiędzy *odpisem z 1456 roku* a *textem Łaskiego*, lubo niektóre wyrażenia ma zgodniejsze z *odpisem z 1408 roku*; w innych zaś miejscach poprawniejszym jest od wszystkich textów; usprawiedliwia też niektóre warianty textów Mateusza z Kościana, Herburta, Skargi i Bielskiego.

Dla przekonania o tém, przebiegniemy porządkiem warianty odpisu częstochowskiego porównane z odpisami z roku 1408 i 1456, oraz z drukowanymi textami.

(1) T. j. *przyjemną, miłą*, (Ob. słownik *Lindego*).

(2) *Historia Poloniae Lipsiae* T. II p. 277—78.

1. W *pierwszej* zwrotce zamiast *Matko* *zwołona* *Maryo*, jak mają oba odpisy i wszystkie znane dotąd drukowane texta, czytamy wyraźnie w odpisie częstochowskim: *Matko Szbolenia* (*zbolenia* a więc *Matko boleśna*). Głoski *szb.* i *sw.* łatwo mogły być wzięte jedno za drugie przez kopistów. Sens *Matki zbolenia* zdaje się na pierwszy rzut oka naturalniejszy; znaczenie: *Matko zwołona*, wymownie objaśnił Skarga, jako: *z woli Bożej obrona*, a uświęciło trójwieczne podanie.

W tejże zwrotce czytamy: *Ziścisz nam, spuścisz nam*, a nie *ziści nam, spuści nam*, jak w odpisach 1408 i 1456 r., oraz w textcie Łaskiego, i wszystkich innych, oprócz *Herburta* i *Bielskiego*, które mają także *ziścisz nam, spuścisz nam*; ale może powinniśmy się to czytać wedle dzisiejszej pisowni: *ziści-ż nam, spuści-ż nam*?

Tu zauważyć należy że text *gnieźnieński*, zamiast *spuścisz nam*, ma *spuść winom*, a text *Mateusza z Kościana* i *Nowodworskiego* *spuść winam*; co zdaje się być źle czytane *spuści-ż nam*.

Dalej w zwrotce pierwszej czytamy: *twego dzieła chrzciela* jak w obu poprzednich odpisach, lubo text *gnieźnieński* oraz *Łaskiego* a za tym wszystkie inne przemieniły wyraz *dzieła*, na *syna*; a sam jeden tylko text *Mateusza z Kościana* jeszcze zamiast *Chrzciela*, ma: *Zbawiciela*.

Nakoniec zwrotka pierwsza kończy się wyrazami: *zbożny czas* (z domyślnym *s* przy końcu wyrazu) gdy w odpisie z 1456 roku jest *zbożny cza* (bez *s* końcowego); a w odpisie z 1408 r. *boży de*, zapewne *boży dzień*; co text *Mateusza z Kościana* przemienił na: *Zbożnika* (zapewnie przez przemianę *c* na *k* w przepisywaniu); gdy text *Łaskiego* i wszystkie inne mają *zbożny czas*.

2. W zwrotce drugiej, wiersz drugi: *Słysz modlitwę jensze* (1) *nosimy*, daleko poprawniej podaje dwa ostatnie wyrazy niż odpisy z 1408 i z 1456 roku. Text *Łaskiego*, a za nim wszystkie inne drukowane, przyjęły tylko wyraz *jensze*, ale wyraz *nosimy*, przemieniły na *prosimy*.

W tejże zwrotce, *O dać raczy*, poprawniej jest aniżeli *oddać radzi* w odpisie z 1408 r. (text *gnieźnieński*, oraz

(1) To jest; którą Ci.

Mateusza z Kościana mają oddać raczy), i *A dać raczy* w odpisie z 1456 r.; albo *To dać raczy*, jak w texcie *Skargi* i *Konarskiego*. Text *Łaskiego* ma błędnie *Oodacz raczy*, co powtarza za nim *Januszowski*; *Bielski* i *Herburt* mają *O o daci raczy: Jego prosimy. Taszyckiego* tylko text i *Nowodworskiego* mają: *O dać raczy*, jak odpis częstochowski.

W przedostatnim wierszu drugiej zwrotki czytamy: *Daj na świecie zbożny pobyt*, jak w odpisie z 1456 r. i we wszystkich drukowanych textach; zamiast *A na świecie*, jak w odpisie z 1408 roku.

3. W trzeciej zwrotce pierwszy wiersz: *Nas dla, wstał z martwych Syn Boży*, jest jak w obu poprzednich odpisach; a nie *Narodził się nas dla Syn Boży* jak ma text *Łaskiego*, a mają za nim wszystkie inne druki, z których texta *gnieźniński*, *Skargi* i *Konarskiego* przyjęli jeszcze do tego zwrot inny: *Narodził się dla nas*.

W drugim wierszu tej zwrotki czytamy: *W to wierzy*, jak w texcie *Łaskiego* i wszystkich innych drukach (text *gnieźniński* tylko ma: *Kto wierzy*) gdy oba odpisy z 1408 i 1456 r. mają: *Wierzy w to*.

Trzeci wiersz jest: *Iż przez trud Bóg swój lud*, jak w obu odpisach i wszystkich prawie drukowanych textach; *Herburt* tylko i *Bielski* przyjęli inny zwrot: *Iż Bóg lud przez swój trud*.

4. W zwrotce czwartej wiersz drugi: *Starostę skował piekielnego*, ma skrócenie nierozwinięte, jak w obu dawniejszych odpisach, co powtarzają text *Łaskiego*, a za nim wszystkie inne druki, oprócz *Taszyckiego* i *Nowodworskiego*, w których czytamy wyraźnie: *piekielnego*.

5. W piątej zwrotce czytamy dwa pierwsze wiersze:

*Tenże trudy, cierpiał bezmiernie
Jeszcze był nie przyspiał zawiernie*

poprawnieć napisane jak w obu odpisach, a zgodnie z textem *Łaskiego*, za którym inne druki poszły. *Taszycki* jednak ma: *nie przespiął*; *Mateusz z Kościana*: *Tenże trud przecierpiał bezmiernie*; a w drugim wierszu: *nie przespiął*.

Nowodworski poprawia bezmierne i zawierne; Skarga ma Jeszcze trudy; a Konarski: Tenże trudy.

6. *W szóstej zwrotce*, drugi wiersz: *Ty siedzisz u Boga w wieczu*; zgodny jest z obu poprzednimi odpisami i wszystkimi drukowanymi textami, oprócz jednego *Taszyckiego* który ma: *Ty siedzisz u Boga wiecznie*, a *Nowodworski: u Boga w wiecu* (w odpisie z 1456 r. wyraz *wieczu* opuszczony). Trzeci wiersz: *Domieść nas swe dzieci*; a nie *Donieś nas* jak w obu poprzednich odpisach i w texcie *Łaskiego*. Wszystkie zaś inne texta zgodne są z odpisem *częstochowskim*. Czwarty wiersz jest: *Gdzie królują anieli*; jak w obu odpisach i we wszystkich textach, oprócz *gnieźnieńskiego* i *Nowodworskiego*, które mają: *Gdzie królują już święci*.

7. *Siódma zwrotka* w odpisie *częstochowskim* następuje ta sama co w odpisie z 1456 roku i we wszystkich textach: *Była radość i t. d.*; gdy w odpisie z 1408 roku następuje zwrotka: *Tegoż nas domieści Jezu Chryste miły i t. d.*, która w naszym rękopisie, i we wszystkich textach, jest ostatnią, a po niej dopiero na ósmém miejscu przychodzi zwrotka: *Była radość, była miłość, było widzenie*.

Wiersz ten w odpisie *częstochowskim* jest zupełnie ten sam co w odpisie z 1408 roku; gdy odpis z roku 1456 ma: *Tam radość, tam miłość, tam widzenie*; a za nim text *Łaskiego* i wszystkie druki.

Trzeci wiersz téj zwrotki: *Tuć się nam zjawilo*; zgodniejszy jest z odpisem 1456 roku: *Tuż nam wzjawilo*; niż z dawniejszym odpisem z 1408 roku: *Tuć się nam swidziało*. Z rękopisem *częstochowskim* zgadzają się też text *Łaskiego* i prawie wszystkie druki: *Taszycki* jednak ma: *Tuć się tam*; a *Mateusz z Kościana*, *Herburt* i *Bielski*: *Tam się nam*.

8. *W ósmej zwrotce* odpis *częstochowski* ma przedostatni wiersz: *Bok ręce nodze obie*, jak w odpisie z 1456 roku i we wszystkich prawie drukowanych textach, gdy wyraz *bok* opuszczony jest w odpisie z 1408 roku, i w textach *Herburta* i *Bielskiego*.

W ostatnim wierszu téj zwrotki nasz odpis ma: *krew święta szła z boku*, poprawniej jak w obu poprzednich odpisach: *(krew zamiast krij; z boku, a nie z boga* jak w odpisie

z 1408 r.). To samo mają prawie wszystkie drukowane teksa; chociaż Łaski wydrukował: *krewo świętą swą z boku*; za którym poszli tylko Januszowski i Konarski.

9. *W dziewiątej zwrotce* odpis nasz ma drugi wiersz: *Iż Jezu Chryst prawy*, jak oba poprzednie odpisy i wszystkie druki, oprócz Nowodworskiego i textu Gnieźnińskiego w którym czytamy: *Jezus Bóg prawy*.

10. *W dziesiątej zwrotce* (którą odpis nasz ma zgodnie z obu poprzednimi odpisami i wszystkimi drukowanymi teksami, oprócz *Skargi*, który ją całkiem opuścił); dwa ostatnie wiersze:

Gdzież to sam przebywa,
Tu ją k sobie przyjma.

zgadzają się bardziej z odpisem z 1456 r. niż z odpisem z 1408, w którym wyczytujemy: *Gdzie to sam bóg króluje k sobie przyjma*. Tej odmiany nie ma żaden z drukowanych teksów, oprócz Nowodworskiego i Gnieźnińskiego: *Gdzież to sam króluje*.

11. *Jedenastą zwrotkę*: *Już nam czas godzina* odpis częstochowski ma tak jak odpis z 1456 roku i wszystkie drukowane teksa, gdy brakuje w odpisie z 1408 roku. Przepisywacz dodał tylko przez uszanowanie PANU Bogu i PANĄ Bogą, pomimo tego że wyrazy te psują miarę wierszów.

W przedostatnim wierszu odpis nasz ma: *ze wszemi siłami*, jak oba poprzednie odpisy i prawie wszystkie drukowane teksa; *Taszycki*, tylko i Nowodworski mają *ze wszystkimi siłami*.

12. *Dwunastą zwrotkę* w odpisie częstochowskim zgodna jest z odpisem z roku 1456 i drukowanymi teksami; gdy odpis z 1408 ma oczywiste błędy. W przedostatnim wierszu tylko Birkowski tak Nowodworskiego odmieńa text: *Aby nas oderwał*.

13. *Trzynastą zwrotkę* odpisu częstochowskiego mieści w sobie modlitwę za króla Polskiego, (zapewnie Jana Olbrachta) (1), za brata jego króla węgierskiego (Władysła-

(1) Raczej niż Alexandra (1501 — 1506) lub Zygmunta Igo (od r. 1507); ci trzej bracia bowiem panowali w Polsce jednocześnie z czwartym Władysławem, królem węgierskim (1490—1506).

wa *Jagiellończyka*) i za królowę *Zofię*, (babkę obu królów, zmarłą 1461 roku): Zastępuje ona podobną zwrotkę 16tą w odpisie z 1456 roku z modlitwą: *za króla polskiego i za działki jego* (1). Nie ma jej, ani w odpisie z 1408 roku, ani w texcie *Łaskiego*, ani w innych drukach.

14. *Czternasta zwrotka* naszego odpisu: o ś. Wojciechu, zgodna jest z 13tą odpisu z 1456 roku. W przedostatnim wierszu tylko czytamy, *prosi za nami*; a nie *proś za nas*, jak w odpisie z 1456 roku. W odpisie 1408 roku zwrotki tej nie ma, ani też w drukowanych textach.

15. *Piętnasta zwrotka*: o św. Stanisławie, zgodna jest z 18tą odpisu z 1456 roku. W pisowni tylko, w pierwszym wierszu różnica, *Szwathij* u nas; *Swyanthij* w odpisie z 1456 roku. Nie ma tej zwrotki w odpisie z 1408 roku ani w drukach. Zwrotki o S. Katarzynie, która znajduje się tylko w odpisie z 1456 r. *czternastą* z porządku, nie ma ani w odpisie Czeszochowskim, ani w odpisie z 1408 r., ani w żadnym z textów drukowanych.

16. *Szesnasta zwrotka* w odpisie naszym poprawnie przepisana jest niż w odpisie z 1456 roku. W odpisie z 1406 r. nie znajduje się ta zwrotka wcale. W drugim wierszu czytamy: *nas grzeszne wspomóżcie*, jak we wszystkich textach drukowanych, gdy odpis z 1456 r. ma: *nam grzesnym spomożcie*.

Trzeci i czwarty wiersz ma odpis *czesochowski*:

*Byśmy z wami byli
Jezu Chryste chwalili*

W odpisie z 1456 roku czytamy:

*Byśmy z wami bydlili
Wiecznie Boga chwalili.*

Wszystkie nie ma! drukowane texta zgadzają się z naszym odpisem. Jeden tylko *Taszycki* ma zakończenie wiersza trzeciego: *bydlili* (jak w odpisie z 1456 roku); *Nowodworski*: *mieszkali*, a *Skarga*: *przebyli* (2).

(1) *Z dyakky?* w odpisie.

(2) *Bydlili* po czesku, a po polsku: *przebywali*, *zostawali*, *mieszkali*. (Ob. Słownik Czeski Jungmana).

17. *Siedemnasta zwrotka* w naszym odpisie odpowiada *siódmej* z odpisu 1408 roku, a *siedemnastej* z roku 1456. W ostatnim wierszu czytamy: *wsze (wszystkie) niebieskie siły*; jak w obu odpisach (w odpisie z 1408 r. może przekreślone na *swe*) i większość tekstów drukowanych. *Łaski* jednak i *Skarga* mają: *już*, zamiast *wsze*.

Zakończenie po *Amen*: *tak Bóg daj, byśmy poszli wszyscy w raj*, ma odpis nasz; takie jak oba poprzednie odpisy kiedy wszystkie drukowane teksty, oprócz jednego *Mateusza z Kościana*, mają jeszcze dodatek: *gdzie królują anieli. Mateusz z Kościana* zaś ma: *w niebieski raj*.

Porównanie pisowni i form gramatycznych trzech *odpisów* z innymi zabytkami stariej mowy polskiej, mogłoby podać pewniejsze skazówki co do epoki w jakich ubywały lub przybywały w pieśni *Bogarodzica* te lub owe cechy językowe.

Zostawując je późniejszemu czasowi i biegłszemu badaczom, dziś już z porównania *odpisu częstochowskiego* z innymi odpisami i drukowanymi tekstami, możemy dać bardziej oczyszczony, co do znaczenia wyrazów, jeżeli nie co językowych form jeszcze, tekst najstarszytniejszej pieśni naszej:

PIEŚŃ

BOGARODZICA

wedle rękopisu Częstochowskiego.

1.

Boga rodzico dziewico
 Bogiem sławiona Maryo;
 U twego syna hospodyna, (1)
 Matko *zbolenia* (2) Maryo,
 Ziści-ż nam, spuści-ż nam
 Kyrie eleyson.
 Twego *dziela* (3) Chrzciela
 Zbożny (4) czas.

(1) *Pana*. (2) *Matko Bolesna*. (3) *Płodu, dziecka, syna*.
 (4) *Błogi*.

2.

Usłysz głosy, napełnij myśli człowiecze
 Słysz modlitwę, *jenże-ci* (1) *nosimy* (2)
 O dać racz, Jegoż prosimy;
 Daj na świecie zbożny pobyt
 Po żywocie rajski przebyt,
 Kyrie eleyson.

3.

Nas dla, (3) wstał z martwych Syn Boży
 W to wierz, człowiecze zbożny
 Iż przez trud, Bóg swój lud
 Odjął diablej *Stroży* (4).

4.

Przydał nam zdrowia wiecznego,
 Starostę skował piekielnego,
 Śmierć podjął, wspomniął
 Człowieka pierwszego,

5.

Jenże (5) trudy cierpiał *beźmiernie* (6)
 Jeszczeć był nie *przyspiał* (7) za *wierne* (8);
 Ależ sam Bóg zmartwychwstał.

6.

Adamie, ty Boży kmieciu,
 Ty siedzisz u Boga w wiecu,
Domieść (9) nas swe dzieci
 Gdzie królują anieli.

7.

Była radość, była miłość, było widzenie
 Twórcy, anielskie, bez końca;
 Tuć się nam zjawilo
 Diable potępienie.

8.

Ni srebrem ni złotem
 Nas diabłu odkupił:
 Swą mocą zastąpił.
 Ciebie dla, (10) człowiecze
 Dał Bóg przekłóć sobie
 Bok, ręce, nogi obie
 Krew święta szła z boku
 Na zbawienie tobie.

- (1) *Którą Ci.* (2) *Zanosimy.* (3) *Dla nas.* (4) *Straży.*
 (5) *Który.* (6) *Nieźmiernie.* (7) *Pospieszył, uspiął, zdołał.*
 (8) *Zapewnie.* (9) *Umieść.* (10) *Dla ciebie.*

9.

Wierz w to człowiecze
Iż Jezu-Chryst prawy
Cierpiał za nas rany
Swą świętą krew przelał
Za nas Chrześciany.

10.

O duszy, o grzesznój
Sam Bóg *pieczę* (1) *imał* (2)
Diabłu ją *odimał* (3)
Gdzież to sam przebywa
Tu ją ksobie *przyjma* (4).

11.

Już nam czas godzina
Grzechów się kajać (5)
Panu Bogu chwały dać,
Ze *wszemi* (6) siłami
Pana Boga miłować.

12.

Maryo dziewico,
Proś syna twego
Króla niebieskiego,
Aby nas uchował
Odewszego złego.

13.

Maryo dziewico,
Proś syna twego
Za króla Polskiego (7)
I za brata jego
Króla Węgierskiego (8)
A za królowę Zofię, (9)
Przez nie *nam* *ucieszna* (10).

14.

O Święty Wojciecze,
U Bogaś w *ciesze* (11)
Proś za nas *hospodyna* (12)
Panny *Maryi* syna.

(1) *Opiekę* (2) *Miał*. (3) *Odjął*. (4) *Przyjmuje*. (5) *Żałować*. (6) *Wszystkiemi*. (7) *Jana Olbrachta* (?) (1492 — 1501). (8) *Władysława Jagiellończyka* króla Czeskiego, i Węgierskiego († 1516). (9) *Zofia* czwarta żona Jagielly, matka Władysława Warneńczyka i Kazimierza, a babka Jana Olbrachta i Władysława wyżej wspomnianych († 1461). (10) *Milą, przyjemną*. (11) *Uciesze, szczęściu*. (12) *Pana*.

15.

Święty Stanisławie,
Tyś u Boga w sławie,
Proś za nas hospodyna
Panny *Maryi* syna.

16.

Wszyscy święci proście,
Nas grzesznych wspomóżcie,
Byśmy z wami byli,
Jezu Chryste chwalili.

17.

Także nas *domieść* (1)
Jezu Chryste miły,
Byśmy z tobą byli,
Gdzie nam się radują
Wsze niebieskie siły.

Amen, amen, amen,
Amen, amen, amen,
Amen, tak Bóg daj,
Byśmy poszli wszyscy w raj,
Amen (2).

Melodya téj pieśni, zachowana w *rękopisie częstochowskim*, jeżeli nie jest zupełnie pierwotną, dawniejszą jest jednak, od melodyi gregoriańskiej, którąśmy dotychczas znali; to jest od tak zwanego *autentyka gnieźnieńskiego* (z początku XVIII wieku) zachowanego na chórze katedry gnieźnieńskiej, wedle którego śpiewają dotąd pieśń św. Wojciecha wika-ryusze katedralni (3).

(1) *Umieść*.

(2) Podaliśmy tu pieśń *Bogarodzącę* krojem starym, ale z pisownią i zakończeniami nowożytnymi, gdyż *podobiznę* do tekstu daliśmy w dodatkach.

(3) Starszy rękopism, bo z roku 1652 i podpisem x. Kotarskiego, przechowywał się w bibliotece kapituły Gnieźnieńskiej. Inny rękopis mający na sobie datę 1735 roku, a podpis Alberta Onufrego Czempiańskiego, w archiwum ratusza Poznańskiego. Melodya w nim zapisana, jest z małemi różnicami, ta sama co w autentyku Gnieźnieńskim. Z tego przepisał ją dla *Śpiewów historycznych Niemcewicza*, dodając i drugą którą dzisiaj duchowieństwo śpiewa. Melodyę tą przepisał Fr. Lessel

Melodya *rękopisu częstochowskiego*, (pisze biegły znawca muzyki *Józef Sikorski*) (1) nie starczy na cały pierwszy *werset* (*zwrotkę*) tekstu, tylko na dwa jego frazesa czy wiersze początkowymi literami w podpisanym pod nuty *texcie*, odróżnione.

„W każdym razie melodya ta (pisze dalej p. *Sikorski*) ważną zdaje nam się być *skazówką* na drodze poszukiwań muzycznych nad *pieśnią: Bogarodzica*, niewątpliwie jedną z najdawniej ułożonych w języku ludowym, a dochowanych do naszych czasów. Niepodobna nie wierzyć, by pomimo przypuszczalnego targnienia się wieków na melodyę; mimo nierówniej wszystkich jej *ustępów* starożytności, nie przechowało się w niej wiele ducha pierwotnego, a nawet frazesy całe melodyi, jakimi *pieśń* ta droga Polakom przez wieki rozlegała się po polskiej ziemi. Jeśli o której, to o niej powiedzieć można, że jest: *przymierzem między dawnymi a młodszymi laty.*”

Przez wydobycie z ukrycia *trzeciego* tekstu *pieśni: Bogarodzica*, pisanego przed wydrukowaniem jej w *Statucie Łaskiego*, i przez porównanie go z *dwoma poprzedzającymi*, oraz z drukowanymi tekstami, podajemy badaczom języka polskiego nowy materiał, który nie będzie może i dla ogółu czytających obojętnym.

w roku 1810 i podzielił ją na takty. Ta sama melodia z *autentyką Gnieźnieńskiego* przedrukowaną została w *Przyjacielu ludu* na rok 1837; a w 1856 r. w *kancyonale (Chorał) Nachbara* w Berlinie. Na koniec wszystkie te melodye naukowo rozebrał i ocenił *Józef Sikorski* w *Ruchu Muzycznym* na rok 1861—N. 24—27.

(1) P. *Józefowi Sikorskiemu*, redaktorowi *Ruchu Muzycznego* a pilnemu badaczowi rzeczy krajowych pośpieszyłem zakomunikować *melodyę z rękopisu Częstochowskiego*, nad którą rozszerzył się on w artykułach objętych N. 24—27 *Ruchu Muzycznego* na rok 1861—(str. 421—424).

